

Келажакни кўра билиш қобилияти - ўз харакатларининг оқибатини кўра билишда, ўқувчининг келгусида қандай одам бўлишини тасаввур қила олишда, тарбияланувчида қандай фазилатларни тараққий эттириш лозимлигини олдиндан айтиб бера олишда ифодаланади. Бу қобилият педагогик оптимизм, тарбиянинг қудрати, одамга ишонч билан боғлиқдир.

Диққатни тақсимлай олиш қобилияти - ўқитувчи учун диққатнинг барча хусусиятлари - ҳажми, кучи, кўчувчанлиги, идора қилина олиши, сафарбарлиги қобилиятнинг тараққий этган бўлиши муҳимдир.

Хулоса қилиб айтганда ўқитувчи юқорида кўрсатилган қобилиятлардан ташқари бир қанча ижобий сифатларга - аниқ мақсадни кўзлаш, қатъийлик, меҳнат-

севарлик, камтарлик каби фазилатларга ҳам эга бўлиши керак.

Профессор-ўқитувчи ўзининг эгаллаб турган лавозими даражасида касбий компетентликка эга эканлигини ҳис этгандагина педагогик жараёни муваффақиятли ташкил этиши мумкин, деган хулосага келдик. Зотан уни касбий билимдонлик, ҳалоллик, ростгуйлик, изланувчанлик, тинимсиз сермахсул меҳнат, ижодкорлик ва яратувчанлик каби фазилатлар юксалтиради. Унинг билимдонлиги, фаоллиги, меҳнатқашлиги, камтарлиги, маънавияти ва маданияти, маърифатлилиги талабалар, бўлажак касб эгаларининг ҳурмат-эҳтиромига сазовор этади.

Адабиётлар

1. Йўлдошев Ж.Т. "Кадрлар тайёрлаш тизимини молиялаштириш жараёнида тадбиркорлик маблағларининг ўрни". "Иқтисодийёт ва инновацион технологиялар" илмий электрон журналы. № 3, март, 2012 йил.
2. Вахабов А. и др. "Высшее образование в Центральной Азии: задачи модернизации" Тематическое исследование на примере Казахстана, Таджикистана, Кыргызской Республики и Узбекистана. Всемирный банк. 2005 год, с. 196.
3. Акрамова Ш. Олий таълим соҳасидаги глобал тенденциялар: Ўзбекистон учун имкониятлар. // "Biznes-Эксперт" 2014. № 12, 56-б.
4. Хакимова Е. «Высшее образование несёт потери». // «Мир новостей» №7 (1105) 2015.
5. Pathak R.P. Methodology of Educational Research. USA-2008 Atlantic.

РЕЗЮМЕ

Мақолада замонавий ўқитувчи шаклланишида қобилиятнинг аҳамияти ва имкониятлари муҳокама қилинади. Шунингдек, мақолада муаллиф педагогик компетенциянинг асосий таркибий қисмларини кўрсатиб ўтади.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются значение и возможности компетентности в формировании современного педагога. В работе также изучаются основные структурные части педагогической компетентности.

SUMMARY

The article is devoted to the study of the significance and opportunities of competence in forming the modern teacher. The author of the article studies the main structural parts of pedagogical competence as well.

КАСАНАЧИ АЁЛЛАР ФАОЛИЯТИНИНГ МОТИВАЦИОН ХУСУСИЯТЛАРИ

А.Елмуратова - психология фанлари бўйича фалсафа доктори

Таянч сўзлар: шахс, фаолият, мотивация, ҳулқ, касаначилик, ташхис, тажриба, оила, респондент, методика.

Ключевые слова: человек, активность, мотивация, поведение, домашняя работа, диагностика, опыт, семья, респондент, методология.

Key words: person, activity, motivation, behavior, home-based business, diagnosis, experience, family, respondent, methodology.

Маълумки, шахснинг ўзи яшайдиган муҳит ва шароитдаги бажарадиган ижтимоий роли, ҳулқи, ўзини тутиши бирор сабабга кўра амалга ошади. Бу психологияда мотивациялар муаммоси билан изоҳланади. Шахс фаолиятини баҳолашда, фаолият характерини билишда мотивацияларнинг ўрни бекиёсдир.

Касаначилик фаолиятидаги мотивациялар хориж, Россия ва республикаимизда олиб борилган бир қанча тадқиқотларда асосий психологик хусусият сифатида ўрганилган.

Тузилиш жиҳатидан мотивациялар икки хил фарқланади: "хоҳиш-истакли" ва "ҳақиқий". Ҳар бир инсон ҳаёти давомида турли вазиятларга тушади. Уларнинг ҳулқида турли хил мотивациялар намоён бўлади. Кўпгина мотивациялар меҳнат мобайнида шаклланади. Одатда одамларда меҳнат қилиш истаги фойда олиш ёки фойда тушиши учун хизмат қилади, яъни шу орқали оиласига ёрдам беради. Касаначилик билан шуғулланиш инсондаги мотивациялар ва установақларга таъсир кўрсатишини аниқлаш мақсадида касаначилик билан шуғулланадиган аёлларнинг мотивацияларини ўрганишни мақсад қилдик. Бунинг учун жаҳон психологияи илмида тан олинган ва кенг қўлланилиб келинаётган икки хил мотивацияни шахсда намоён бўлишини кўрсатиб берадиган психологик тестлардан фойдаландик.

Қорақалпоқ ва ўзбек аёлларида касаначилик билан шуғулланишларида ўзига хос психологик хусусиятлари сифатида мотивацияларни аниқлашда О.Э.Хайитов томонидан 2005 йилда қўлланилган Т.Элерснинг (Д.Райгородский томонидан модификация қилинган) "Муваффақиятга эришиш мотивациясини ташхис қилиш" ва "Мағлубиятдан қочиш мотивациясини ташхис қилиш" методикалари (В.Каримова ҳамкорлигида ўзбек тилига ўйрилган) вариантдан фойдаландик.

Касаначилик билан шуғулланишнинг асосий мотивацияларини белгилаб берувчи икки турдаги мотивация: муваффақиятга эришиш ва мағлубиятдан қочиш мотивацияларини кўриб чиқишни, мотивацияларнинг иерархиясини, муддат ва вақт ўтиши билан динамикаси ҳамда ҳолатини намоён бўлиш хусусиятларини махсус ўргандик. Олинган натижаларнинг математик қиймати фоиз ва миқдор кўрсаткичларида ҳисоблаб чиқилди. Қуйида биз тадқиқот натижаларининг таҳлили устида тўхталиб ўтамыз.

1 - жадвал

Касаначи аёлларда ютуқга эришиш мотивациянинг намоён бўлиши даражалари (миқдор ва фоиз ҳисобида) n=201

№	Ора- лиқ бал- лар	Мотива- цияга нисбатан даражалар	ГУРУҲЛАР			
			ОК	ЁК	ГК	ТК
1	1-10	Паст	3	8	1	-
			4,9 %	14,5 %	1,9 %	
2	11-16	Ўрта	18	27	23	10
			29,5 %	49,9 %	44,2 %	29,4 %
3	17-20	Юқори	31	16	20	18
			50,8 %	29,0 %	38,4 %	52,9 %
4	21-30	Ўта юқори	9	3	8	6
			14,7 %	5,5 %	15,3 %	17,6 %

Бизнинг касаначилик билан шуғулланаётган аёллар фаолиятидаги муваффақиятга эришиш мотивациясини аниқлашда аёлларни умумий тарзда, яъни ҳудудга нисбатан бўлмаган равишда тадқиқ этдик. Натижалар 1 - жадвалда келтирилган.

Кўриб турганимиздек, жадвалда акс эттирилган маълумотлар ТК гуруҳида муваффақиятга эришиш ўта юқори даражада 17,6% ва ОК – оилавий касаначиларда 14,7% эканлигини кўрсатади. Муваффақиятга эришиш мотивацияси устувор бўлган респондентлар, олдиндан ишонч билан иш бошлайдилар. Нима қилиб бўлса ҳам ютуққа эришиш улар учун олий мақсад бўлади. Улар ҳали ишни бошламай туриб ютуқни кутадилар ва шундай ишни амалга оширса, бошқалар уларнинг ҳаракатларини маъқуллашларини биладилар. Бу йўлда улар нафақат ўз кучи ва имкониятларини, балки ташқи имкониятлардан бўлган танишлар, маблағ каби омиллардан ҳам фойдаланадилар.

Муваффақиятга эришиш мотивациясидаги бу ўта юқори даража бизнинг респондентларимизда намоён бўлиш кўрсаткичлари уларнинг ўзига нисбатан талабчанлигини, интилувчанлигини, ташаббускорлиги, маъсулиятлилиги, олдиндан рўй бериши мумкин бўлган ҳолатларни башорат қила олиш, тажрибаси орқали хато қилишга дуч келмаслик, оиласи олдида бажараётган фаолияти натижасини яхши

эканлигини кўрсата олиш истаги каби бир катор установкалари билан изоҳланади.

Олинган натижаларнинг эътиборли томони шундаки, “юқори” даражадаги ютуққа эришиш истаги ва мотивацияси ҳам айнан шу тоифа респондентларига хос эканлигидир. Чунки жадвалда кўриб турганимиздек, ТК, ОК тоифаларида бу мотивацияларнинг устунлиги яққол ифодаланади (мос равишда-50,0% - 37,7%). Бу ҳолат ўз навбатида тажриба ва оила шароити касаначи аёллар учун энг муҳим омил эканлигини, шу омиллар таъсирида улар фаолиятидаги муваффақиятга эришиш мотивациянинг “юқори” ва “ўта юқори” даражаси намоён бўлиши амалга ошишини тасдиқлайди.

Мотивацияга нисбатан “ўрта” даража кўрсаткичини таҳлил этадиган бўлсак, ниҳоятда аҳамиятли бир далилга эга бўламиз: ЁК ва ГК тоифа касаначиларида мазкур мотивация кўпроқ кузатилади экан. Бундай ҳолат эса, бизнинг назаримизда, касаначилик билан шуғулланаётган ёш касаначиларда ҳамда гуруҳ ичида шуғулланаётганларда иш билан бандлик муҳим экани, қайсидир ишни бажариш орқали улардаги жамоага тегишлилик, ёш бўлса ҳам ишсиз эмас эканлиги каби психологик ёндашув устунлиги акс этади.

Мотивацияга нисбатан “паст” даража кўрсаткичининг жадвалдаги ҳолати ЁК (ёш касаначилар) гуруҳи аъзолари учун типик ёндашув эканлигини кўрсатади. Демак, касаначиликда ёш касаначилар учун муваффақиятга эришиш мотивацияси “ўрта” ва “паст” даражада бўлиши улар учун хос экан. Лекин ТК гуруҳи учун муваффақиятга эришиш мотивациясининг “паст” даражаси мутлақо хос эмаслиги (0 %), тажрибали шахсларнинг хато қилиши, ёки ютуқларсиз ишлаши бу инсонларнинг ўзини таъкидлаши, ўз ниятларини рўёбга чиқариши учун ҳалакат бериши билан боғлиқ бўлса керак, деган фикрга олиб келди.

Маълумки шахс ҳулкидаги ҳаракатлар системаси гоҳида фақат муваффақиятга эришишга эмас, балки кузатилиши мумкин бўлган мағлубиятдан қочиш, яъни муваффақият-сизликдан қочиш мотивациясига таянади.

Касаначилик билан шуғулланувчи аёлларда “Мағлубиятдан қочиш мотивациясини аниқлаш” методикаси (Т.Элерс) орқали тадқиқот натижаларини олишга ҳаракат қилдик. Бу тест бўйича олинган натижалар навбатдаги жадвалда берилган.

2 - жадвал

Касаначи аёлларда мағлубиятдан қочиш мотивациясини намоён бўлиши даражалари (миқдор ва % ҳисобида) n=201

№	Ора-лик баллар	Мотивацияга нисбатан даражалар	ГУРУҲЛАР			
			ОК	ЁК	ГК	ТК
1	1-10	Паст	3	8	1	-
			4,9 %	14,5 %	1,9 %	
2	11-16	Ўрта	18	27	23	10
			29,5 %	49,9 %	44,2 %	29,4 %
3	17-20	Юқори	31	16	20	18
			50,8 %	29,0 %	38,4 %	52,9 %
4	21-30	Ўта юқори	9	3	8	6
			14,7 %	5,5 %	15,3 %	17,6 %

Адабиётлар

1. Акперов И.Г., Масликова Ж.В. Психология предпринимательства. -М.: «Финансы и статистика», 2003, -С. 544.
2. Белова Е.В. Психологический анализ предпринимательской деятельности//Материалы IX межвузовской студенческой конференции «PR и социальное управление: экономика, политика, культура». – СПб.: СПбУиЭ, 2009, -С. 126-128.
3. Волкова Г.Н., Миль Г.В. Надомный труд: проблемы, пути и формы занятости // Трудовые ресурсы: нестандартные формы занятости. -М.: 1990.
4. Каримова В.М. Ўзбекистонда оилаларни ижтимоий муҳофаза қилиш механизмлари. // Оила: ижтимоий ҳимоя омиллари. Илмий-оммапоб мақолалар тўплами. (Профессор В.М.Каримова таҳрири остида). -Т.: 2007, 118-б.
5. Каримова В.М., Ҳайитов О.Э., Акрамова Ф.А., Лутфуллаева Н.Х. Психология: Нопедагогик ва нопсихологик олий ўқув юрти талабалари учун Дарслик. / Проф. В.М.Каримованинг умумий таҳрири остида. -Т.: ТДИУ, 2010, 328-б.

РЕЗЮМЕ

Мақолада касаначи аёллар фаолиятининг мотивацион хусусиятлари, хусусан, кичик бизнеснинг касаначилик тури билан шуғулланувчи аёлларнинг ўзига хос ижтимоий-психологик хусусиятлари эмпирик ўрганишда, уларнинг фаолиятидаги шахс типлари, мотивациялари таҳлил этилган. Респондентлардан олинган сўровнома натижалари Т.Элерснинг “Муваффақиятга эришиш мотивациясини таҳлис қилиш” ва “Мағлубиятдан қочиш мотивациясини таҳлис қилиш” методикалари асосида таҳлил этилиб ўрганилган.

РЕЗЮМЕ

В статье анализируются мотивационные характеристики женщин работающих надому в особенности те которые занимают-ся частным бизнесом надому, описываются особенности социально-психологические характеристики женщин работающих надому на основе эмпирического исследования, выявляются типы мотивацией на работе. Результаты анкетирования были про-анализированы и изучены по методикам Т.Элерса «Диагностика успешной диагностики» и «Диагностика мотивации поражение-ния».

The article analyzes the motivational characteristics of women working at home, in particular, analyzes the features of the socio-psychological characteristics of women working at home based on an empirical study of personality types and motivation in their work. The results of the questionnaire were analyzed and studied according to the methods of T. Elers "Diagnosis of successful diagnosis" and "Diagnosis of motivation for failure."

FROM THE EXPERIENCE OF USING STRATEGIES FOR DEVELOPING READING SKILL

T.Eshniyazova – assistant teacher

Nukus state pedagogical institute named after Ajiniyaz

Таянч сўзлар: ўқиш, мойилликни ривожлантириш, тушуниш, арга усули, гуруҳда ишлаш, мотивация, жавобгарлик, ўқишдан олдинги суҳбат, ўқиш жараёнидаги вазифалар, ўқишдан кейинги ишлаш.

Ключевые слова: чтение, развитие навыков, понимание, зигзаг, групповая работа, мотивация, ответственность, обсуждение перед чтением, задания во время чтения, виды работы после чтения.

Key words: reading, skill development, comprehension, jigsaw, group work motivation, responsibility, pre – reading discussion, while - reading tasks, post – reading activities

According to the Decree of the Cabinet of Ministers №610 "On Measures for further improvement of the quality of teaching foreign languages in educational establishments", adopted on August 11 in 2017, from the academic year 2017-2018 there should be developed the mechanism of assessing the foreign language level of learners in all stages of education due to their Listening, Reading, Writing and Speaking skills which are required by the State Educational Standard [1].

A lot of issues need to be investigated in the methodology of teaching foreign languages, especially in our country. One of them, to our mind, is developing learners' reading skills. The ability to read is essential because it is one of the ways in which a language can be learnt. Reading not only improves the ways of thinking but stimulates the development of an inquiring mind.

Reading is directed to understanding written texts. It is a complex activity that involves both perception and thought. The ability to read is essential because it is one of the ways in which a language can be learnt. Readers typically make use of background knowledge, vocabulary, grammatical knowledge, experience with text and other strategies to help them understand written text. The nature of reading is, as Penny Ur in her book "A course in languages Teaching" about decoding and perceiving letters in order to read and understand words. Moreover, learners also need to understand words in order to understand the meaning of a text. The understanding of the text itself comes from understanding the words that compose the text. [6;138] It is reading that opens the gates of knowledge for us and enriches our experiences.

There are a great number of strategies in pedagogy that can help to learners enhance their reading skills effectively. Some of them have been suggested below by many famous scholars [2; 3; 5]:

- Previewing: The purpose of this strategy is reviewing titles of given texts, also headline the section, and photo captions to get a sense of the structure and content of a reading selection
- Predicting: The purpose of it is to use knowledge of the subject matter to make predictions about vocabulary and content then to check the learners' comprehension; to use knowledge of the text type and purpose, to make predictions about discourse structure; to use knowledge about the author to make predictions about writing style, vocabulary, and content
- Skimming and scanning mean to use a quick survey of the given text to obtain the main idea, identify the structure of the text, confirm or question predictions
- Guessing from context: using prior knowledge of the subject and the ideas in the text as clues to the meanings of unknown words, instead of stopping to look them up
- Paraphrasing: Is basically the method in which you have to restate the entire document by creating your own version. It is important that you comply with top standards to ensure that your version will be original and flawless. Plagiarism is a common problem and if you want to avoid this, you must be able to effectively adhere to guidelines.

I think, that teachers should help students learn when and how to use reading strategies in their learning situation. When language learners use reading strategies, they find that they can control the reading experience, and they gain confidence in their ability to read in the foreign language.

Foreign Language teachers are often dissatisfied with the situation that students do not quickly accept the strategies they use when reading in their mother tongue to reading in a foreign language. To their points, students think that reading is beginning with the first sentence and read till the end without missing even a single word. The activity I am suggesting to use in reading classes helps students move past this idea and use top-down strategies as they do in their native language.

Teachers should show students how they can adjust their reading behavior to deal with a variety of situations, types of input, and reading purposes. They should help students develop a set of reading strategies and match appropriate strategies to each reading situation. I would like students to work in groups each session, reading aloud to each other, discussing the material, doing question and answer, and so forth. Working in groups provides the much needed interactivity to increase motivation and learning. Students may choose their own groups or be assigned to one group and groups may vary time by time.

The article is devoted to the description of my experience in using jigsaw reading activities with the 1-st year ESP university students. In the presented lesson we followed to the principles of organizing reading classes. As Brown [4:19] suggests, there should be three phases in the teaching of reading. The first phase is *pre – reading discussion*, which involves introducing the title of the text, predicting the content and preparing students for reading. The second phase includes *while - reading tasks*, in which students are provided with a set of instructions to give them a purpose for reading and to serve as guide for them as they read. The third phase includes *post – reading activities* in which students are given opportunity to summarize the story by doing tasks.

My students were provided with a copy of texts appropriate to their age and interests. As a lead – in activity, I elicited their knowledge about famous cities of the world with the help of "Brainstorming activity". In the pre-reading activity, the students were asked several questions about the characteristics and peculiar points of famous cities. Students also spoke about their native cities. This discussion motivated students to read the texts.

The while – reading activity required the students to read the text which was given to their groups. As it was a jigsaw reading activity each group read just one text, four groups read four different texts, (The World's best city, Vancouver, Dubai, Copenhagen). In their "Home groups" students took information, learned new words, discussed facts and opinions and prepared themselves for retelling it to others, who didn't read the text. After reading the text students were regrouped into a new group "Expert group" and they retold their texts to other members of a new group,